

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Історичний факультет

Кафедра всесвітньої історії

Дипломна робота бакалавра

на тему: **«Експансія Османської імперії в останній третині XV – першій половині XVI століть»**

Виконав:

студент 41 групи

спеціальності 6.020302 Історія*

Тютюнник Микола Валерійович

Науковий керівник:

старший викладач кафедри

всесвітньої історії

Верстюк Володимир Вікторович

План

Термінологічний словник.....	3-5
Вступ	6-10
Розділ I. Історіографія проблеми та джерельна база дослідження..	11-23
1.1. Історіографія проблеми	11-18
1.2. Джерельна база дослідження.....	19-23
Розділ II. Європейський напрямок турецької експансії.....	24-44
2.1. Встановлення османського панування на Балканському півострові.	24-30
2.2. Утвердження турецького володарювання у Дунайських князівствах.....	31-36
2.3. Бойові операції османської армії в Центральній Європі. Завоювання острова Родос.....	37-44
Розділ III. Османське завоювання арабських країн.....	45-67
3.1. Включення до складу імперії Єгипту, Хіджазу, Сирії та Палестини.....	45-52
3.2. Приєднання до володінь імперії Іраку і Східної та Південної Аравії.....	53-58
3.3. Утвердження володарювання Османів в Алжирі, Тунісі, Тріполі та на африканському узбережжі Червоного моря.....	59-67
Висновки	68-70
Список використаних джерел та літератури	71-79
Додатки	

Термінологічний словник¹

Аграрна політика – політика, пов’язана з суспільно-політичним розв’язанням земельного питання.

Адат – звичаєве право у не мусульман.

Асиміляція – злиття одного народу з іншим шляхом засвоєння його мови, культури, національних звичаїв та традицій.

Аскері – правлячий стан військових в Османській імперії.

Вакфи – землі, що належали мусульманським релігійним установам.

Валі – керівник провінційного управління в Османській імперії.

Галера – це гребний корабель з одним рядом весел, двома-трьома щоглами та трикутними, або прямими вітрилами, що використовувалися у якості додаткового двигуна. З середини XVI ст. вони стають основними бойовими одиницями Османської імперії на морі.

Гайдуки – це місцеві розбійники, які нападали на подорожніх на вузьких гірських доріжках чи перевалах з метою грабунку. Однак з приходом турків на Балкани гайдуки виступали проти іноземного гніту, в цьому їм допомагали ускоки.

Дефтер – реєстрова книга, куди заносилась інформація про землі, доходи, населення окремих регіонів держави.

Джизія – подушний податок з не мусульман.

Ейалет – назва провінції в Османській імперії.

Експансія – одна з форм зовнішньої політики, спрямованої на розширення території країни шляхом приєднання чи поглинання сусідніх територій.

Етнос – стійка, історично сформована на певній території спільність людей – плем’я, народність, нація. – що мають спільні риси, усталені особливості культури та психічного складу, а також усвідомлюють свою єдність і відмінність від інших подібних утворень.

¹ Термінологічний словник// Нова історія країн Азії та Африки: навч.-метод. посібник. – укл. Степанков В.С., Дубінський В.А. Опря І.А. – Кам’янець-Подільський, 2006. – С. 113-121.

Зеамати – ленні володіння в Османській імперії, котрі надавалися воїнам-сипахам і сановникам на час виконання ними службових обов'язків, що давали прибуток від 20 до 100 тисяч акче на рік.

Ідеологія – сукупність поглядів, ідей, цілей та ідеалів людей, що характеризують їхню самосвідомість, відношення до дійсності та становище у конкретно-історичних умовах суспільного життя.

Ільтізам – право збору податків, яке здавалося на відкуп в Османській імперії.

Імамат – форма правління в мусульманських теократичних державах, коли верховний правитель – імам – поєднує світську і духовну владу.

Імперія – велика держава, утворена шляхом включення до свого складу територій інших держав, колоніальних володінь.

Іслам – одна з трьох світових релігій. Заснована 622 р. релігійним реформатором Мухаммедом. Священна книга, яка регламентує релігійні обряди, морально-правові принципи та визначає норми поведінки послідовників ісламу – Коран. Головний принцип, а також головна молитва пов'язані з визнанням винятковості Бога Аллаха та його пророка Мухаммеда.

Каді – мусульманський суддя.

Меджліс – назва парламенту в Ірані, Туреччині та інших мусульманських країнах.

Мілети – автономні релігійно-політичні утворення не мусульманського населення в Османській імперії (візантійський, єврейський, вірменський).

Нація – тип етносу, соціально-економічна і духовна спільнота людей з певною психологією і свідомістю. Виникнення яких відбулося історично і яким властива стійка сукупність суспільних характеристик.

Порта (з франц. мови «ворота») - назва Османської імперії у Європі, яка походить від назви палацу в якому перебував турецький уряд «Баб -і-Алі» («Високі ворота»).

Пашалик – назва васальної землі у Османській імперії.

Райя – дослівно «стадо». Назва немусульманського населення в Османській імперії.

Сипахи – воїни в Османській імперії.

Тимари – ленні володіння в Османській імперії, котрі надавалися воїнам-сипахам і сановникам на час виконання службових обов'язків, що давали прибуток від 3 до 20 тисяч акче на рік.

Улеми – вищі мусульманські богослови в Османській імперії.

Умма – спільнота мусульман.

Ускоки – це перебіжчики з турецької території, які не бажаючи змиритись з турецьким пануванням втікали на захід до узбережжя Адріатики. Для захисту від гайдуків та ускоків турки створили гірську сторожу.

Фетва - висновок експертів – богословів в Османській імперії про відповідність того чи іншого акту принципам шариату.

Фікх – ісламська доктрина про правила поведінки мусульман.

Халіфат – мусульманська теократія, очолювана верховним правителем-халіфом, що поєднує світську і духовну владу.

Шаріат – комплекс закріплених Кораном і сунною приписів, що визначають переконання, формують моральні цінності і релігійну совість мусульман. А також виступають джерелами конкретних форм, що регулюють їхню поведінку.

Яничари – дослівно «нове військо». Створене в XIV ст. Становило собою регулярну піхоту. Спочатку комплектувалося з військовополонених. Пізніше – з хлопчиків християнського населення Османської імперії або куплених на невольницьких ринках. Їх повертали в іслам. Виховували в дусі фанатизму, суворой дисципліни і відданості султану.

Вступ

Актуальність теми. Завдяки проведенню вдалої державної політики султанів, маленький османський бейлик став величною Османською імперією. Правителі приєднували величезні території та встановлювали там порядки, які допомагали краще керувати цими землями. Найяскравішими стали завоювання останньої третини XV – першої половини XVI століть. За ці роки володарі держави здійснили багато важливих походів у Південно-Східну та Центральну Європу, воювали в Малій Азії та у Північній Африці, вигравали морські битви у Середземномор'ї. На думку більшості істориків, на середину XVI ст. імперія досягла свого найбільшого розквіту.

Експансія зачепила багато націй та народностей, як християнських так і мусульманських. Більшість джерел повідомляють, що османські султани намагались зберігати різницю між народами, щоб запобігти їхньому згуртуванню. Вивчення теми допомагає збагнути мотиви і причини експансії, з'ясувати, що її двигуном було намагання Османів утвердити панування ісламу у світі. Важливо вияснити значення ідеологічно-релігійного чинника, з'ясувати роль ісламу в експансії, сутність якого християнами і мусульманами сприймалась по-різному, адже вони намагались захистити цінності саме своєї віри. Тому значення експансії важко переоцінити, а його вивчення відкриває багато сторін з життя захоплених країн, допомагає з'ясувати її вплив на їхній суспільний розвиток. Сьогодні в історіографії стає домінуючим цивілізаційний підхід у проведенні історичних досліджень, який передбачає вивчення і з'ясування суб'єктивних факторів та характеру людей. Він дозволяє уникнути прямолінійності, звільняє історика від необхідності пояснювати всі явища способом виробництва, розвитком продуктивних сил чи виробничими відносинами. Тому багато сучасних фахівців стали використовувати його для того, щоб яскраво розказати про історію свого народу. Аналізуючи листи, законодавчі акти та мемуари сучасний дослідник бере звідти не лише фактичний матеріал, а й намагається за допомогою джерелознавчого аналізу з'ясувати ставлення людей до подій, які відбувалися.

Об'єктом дослідження є завоюницькі походи османських правителів Мехмеда II, Баязида II, Селіма I та Сулеймана I.

Предметом дослідження є вивчення чинників, які зробили успішними завоюницьку політику дому Османів: цілеспрямованість султанів в процесі розбудови армії та флоту, оформлення турецької адміністрації та податкової системи на завойованих землях.

На основі вивчення комплексу джерел і літератури **ставимо за мету** дослідити експансію Османської імперії останньої третини XV-першої половини XVI ст, а також виявити її значення для розвитку імперії та завойованих нею народів.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **дослідницькі завдання**:

- вияснити стан дослідження проблеми в історіографії;
- охарактеризувати джерельну базу вивчення проблеми;
- з'ясувати причини активізації політики завоювань Османів у досліджуваній хронологічний період;
- показати хід експансії на теренах Європи;
- висвітлити процес завоювання арабських країн;
- визначити наслідки завоювань для розвитку Османської імперії;
- розкрити зміни в суспільно-економічному житті завойованих народів.

Хронологічні межі роботи охоплюють останню третину XV - першу половину XVI ст. Нижня межа: 60-ті рр. XV ст. (в Європі) – активізація завоювання турками Балканського півострова; 1463 р. (в арабських країнах) – дипломатичний скандал між Османами та Мамлюками, викликаний суперечками за право верховної влади в ісламі, що став причиною збройного протистояння, яке зрештою принесло перемогу Османам і відкрило їм шлях для подальших завоювань. Верхня межа: 1547 р.(в Європі) – підписання перемир'я між Габсбурською і Османською імперією; 1551 р. (в арабських країнах)– захоплення м. Тріполі – важливого стратегічного пункту в Африці. Проте у

роботі коротко згадано, явища і процеси, які виходять за визначені рамки дослідження. Зокрема у висвітленні завоювання балканських країн з метою сформуванню цілісного уявлення про цей процес, згадуються події в ході яких османська влада почала поширюватися у регіоні. Виходить за хронологічні межі і час завоювань деяких арабських країн, де основна боротьба відбувалась саме у досліджуваній період.

Географічні межі роботи є дуже широкими, адже включають Південно-Західну Азію (землі сучасної Туреччини), територію Європи (Балканський півострів, Дунайські князівства, Центральна Європа), а також арабських країн Азії та Африки (Єгипет, Хіджаз, Сирія, Палестина, Ірак, Східна та Південна Аравія, Алжир, Туніс, Тріполі та африканське узбережжя Червоного моря).

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є принципи об'єктивності, історизму та системності.

Принцип об'єктивності передбачає опору на безсторонній аналіз історичних фактів. Він вимагає розглядати кожне явище в його різноманітності і суперечливості, в сукупності як позитивних, так і негативних проявів, відмови від особистих уподобань й антипатій. Головним в забезпеченні принципу об'єктивності є чесна позиція історика, його фаховий рівень та культура методології. Застосування цього принципу у дослідженні допомогло визначити важливу роль цінностей ісламу як релігії, показати його справжнє значення у завойовницькій політиці султанів, а також дозволило чесно побачити, що османська еліта була войовничо налаштована і надзвичайно талановита.

Принцип історизму вимагає розгляду всіх історичних фактів, явищ і подій у відповідності з конкретно-історичними обставинами, в їх взаємозв'язку і взаємообумовленості. Будь-яке історичне явище треба вивчати в розвитку: як воно виникло, які етапи в своєму розвитку пройшло, чим в кінцевому рахунку стало. Цей принцип допоміг в'яснити, що експансія Османської імперії стала можливою завдяки сприятливим історичним обставинам та надзвичайно вдалій політиці османської еліти.

Принцип системності визначає цілеспрямованість та повноту дослідження. Він є найважливішим, адже без його застосування робота втрачає конкретику і стає складною для сприйняття. В ході турецької експансії відбулось багато подій, тому для того щоб їх зрозуміти необхідно враховувати різні чинники і визначати роль цих чинників у їх співвідношенні.

Добір методів дослідження залежав від специфіки проблематики, поставленої мети та конкретних завдань роботи. В ході дослідження застосовуються синхронний, діахронний, просопографічний, історико-генетичний, історико-порівняльний і історико-типологічний методи.

- Синхронний метод передбачає розгляд подій, які відбувалися в один і той самий час на всій території Османської імперії та дозволяє їх локалізувати. Турецька експансія проводилась одразу у кількох напрямках, тому визначення впливу поразок чи перемог на одному з них, безумно, впливали на розгортання подій в інших напрямках та на завойовницьку політику в цілому, а тому необхідно прослідкувати зв'язок між ними, в чому і допоміг даний метод.

- Діахронний метод дає можливість вияснити суть подій, які розвивалися в часі. Турецькі завоювання охопили кілька століть і розпочалися значно раніше досліджуваного періоду. Цей метод допоміг виділити головні події в ході завоювань, що допомогло сформуванню загальної історичної картини і зрозуміти чому цей процес був тривалим.

- Просопографічний метод визначає роль особистості. Успіхи завойовницької політики Порти – це заслуга султанів, візирів, командирів війська та флоту, а також наслідок діяльності правителів та полководців підкорених народів. Вивчення їхніх біографій, де на конкретних фактах демонструється переплетення особистого та суспільного, історичного й побутового допомагає з'ясувати як вони діяли і які рішення приймали.

- Історико-генетичний метод відноситься до числа найбільш поширених в історичних дослідженнях. Сутність його полягає у послідовному розкритті властивостей, функцій і змін досліджуваної реальності в процесі її історичного руху. Цей метод дозволяє з'ясувати витoki експансії.

- Історико-порівняльний метод ґрунтується на порівняннях – важливому методі наукового пізнання. Без нього не обходиться жодне наукове дослідження. Багато явищ тотожні чи схожі за внутрішньою сутністю. Проте вони можуть бути наповнені різним змістом. Тому в процесі порівняння відкривається можливість для пояснення історичних фактів, розкриття їх сутності. Метод дає можливість порівняти тактику завоювань, зміну форми завоювань, ставлення турків до завойованих народів.

- Історико-типологічний метод має свою об'єктивну основу. В суспільно-історичному процесі тісно взаємопов'язані одиничне і загальне. Тому важливим завданням пізнання історичних явищ постає виявлення того єдиного, яке було притаманне розмаїттю тих чи інших поєднань індивідуального (одиничного). Метод допоміг з'ясувати спільні і відмінні риси завойовницької політики Османської імперії у різних напрямках і по відношенню до різних народів та відповідно до цього структурувати дослідження.

Практичне значення: робота може бути використана при підготовці вчителів до уроків всесвітньої історії у 8 класі та викладачів вишів і студентів до семінарських занять з курсу «Нова історія країн Азії і Африки» для історичних спеціальностей, а також для написання наукових робіт та для загального розвитку.

Апробація дослідження. Дана робота виконана згідно навчально-наукової програми кафедри всесвітньої історії. Основні положення й результати роботи доповідалися на засіданнях кафедри всесвітньої історії Кам'янець-Подільського національного університету та на науковій конференції студентів і магістрантів історичного факультету у квітні 2017 року (тема доповіді: «Військові походи султана Сулеймана I Законодавця до Південно-Східної та Центральної Європи в 20-х рр.. XV ст.»).

Структура роботи відповідає меті та визначеним завданням. Дипломна робота складається з термінологічного словника, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури та додатків. Обсяг основного тексту становить – 64 с.

Висновки

Османська імперія досягла свого розвитку завдяки старанням багатьох талановитих людей: султанів, полководців, візирів, мудреців. Вона постала з невеличкого прикордонного бейлика, який змушений був удосконалювати військове мистецтво, щоб оборонятися від ворогів. Зрештою його правителям вдалося, не лише зберегти свої землі, а й приєднати сусідні. Так поступово почала розбудовуватися велика держава. На своєму шляху вона зустріла багато труднощів. Це сприяло поширенню серед турків думки, про те, що лише за допомогою військової сили можна зберегти державу та її розвивати.

Завоювання Османської імперії описано у працях багатьох істориків. Досліджувати цю проблему розпочали ще сучасники подій. З кожним роком інтерес до неї зростає, саме тому експансія згадується у всіх працях, які пов'язані з історією імперії та завойованих нею народів. Історіографія по-різному трактує події, характеризує історичних осіб, іноді подає різні кількісні дані. Та все ж комплексне поєднання праць допомагає сформувати уявлення про експансію як про важливе історичне явище і допомагає проводити нові дослідження. Всі монографії в один голос засвідчують, що експансія пішла на користь імперії, зробила її світовою державою, а її правителів верховними захисниками ісламу, проте по-різному трактуються відносини турків з завойованими народами, малодослідженим залишається роль релігійно-ідеологічного чинника в ході експансії.

Джерельну базу дослідження становлять законодавчі акти, збірники документів, згадки сучасників та листи. Вони складають основу дослідження та підтверджують або спростовують історичні факти подані в історіографії. Документи проливають світло на соціально-економічне та політичне життя імперії, показують його зміни в ході завоювань, засвідчують, що турки шанували іслам, у їхній адміністрації та армії панував порядок. Багато документів досліджуваного періоду повідомляють, що турки брали активну участь у європейських дипломатичних відносинах.

В увяленні мусульман, світ поділяється на мусульманський, де згідно законів шаріату має панувати мир та повага та немусульманський, де живуть невірні, яких треба підкоряти силою зброї. Кожен мусульманський правитель вважав за честь стати верховним захисником ісламу, але для цього треба було докласти немало зусиль, засвідчивши свою могутність та здатність захищати мусульман. Завоювання Константинополя підвищило авторитет османів у мусульманському світі. Основу турецької армії становили яничари, яких захоплювали з європейських земель, до того ж Європа забезпечувала армію продовольством, завдяки цьому вона могла здійснювати вдалу завойовницьку політику в арабських країнах та захищати право торгівлі у Середземномор'ї. Цим пояснюється майже одночасна активізація експансії на кількох напрямках.

Землі балканських народів були завойовані найпершими і тут був створений ейялет Румелія, який став плацдармом для подальшої експансії. Спочатку османи зустріли сильний опір угорців, які прагнули зберегти свій вплив на Балканах. Проте після Селянської війни Угорщина ослабла і сама стала об'єктом зазіхань з боку Габсбургів. Габсбурги відтепер стають захисниками християн в Європі і найбільшими супротивниками турків. Аргументом на захист антиосманської політики Габсбургів, можна назвати вторгнення турків на християнські території і нав'язування ними своєї релігії. Подібну політику проти Габсбургів проводили турки в арабських країнах. Тому обидві імперії вели війни лише для того щоб зберегти свій авторитет на міжнародній арені. З часом Османи стали навчатися дипломатичному мистецтву і вміло його використовували у спілкуванні з європейцями. Об'єктом дипломатичної боротьби стали, зокрема, Дунайські князівства. Польський і угорський королі прагнули залучити Валахію та Молдову до антиосманської коаліції. Порта зі свого боку надавала важливого значення встановленню контролю над князівствами в планах реалізації своєї європейської політики. Важливою стала війна на морі за право торгівлі. У морських війнах найбільше відзначився капітан Хайреддін Барбаросса. Під його керівництвом флот здобув багато

важливих перемог на Середземномор'ї, що сприяло зміцненню авторитету імперії у європейських справах.

Успіхи Мехмеда II підняли авторитет османів і в арабських країнах Азії та Африки. Великий вплив у цьому регіоні мали єгипетські правителі – мамлюки, які вважались охоронцями мусульман та ісламу. Проте вони не могли належно впоратися з цими завданнями і життя мусульманської общини в цих країнах ставало дедалі складнішим. До того ж посилювався розкол в самому ісламі. Все більшу військову могутність здобувала Перська держава Сефевідів, в якій сповідували радикальну течію - шиїзм. Крім цього в арабських країнах з'являються хрестоносці, вони прагнуть побудувати там морські бази, які б могли забезпечити їм вільну торгівлю. В такій ситуації османський султан Мехмед II прагне захистити мусульманську общину від хрестоносців та владнати стосунки між сунітами і шиїтами. Вже в часи правління Селіма I Османам вдається стати верховними правителями ісламу, їхню владу визнають у священних містах Мекка та Медина. З цього часу османські султани беруть активну участь в політиці арабських країн як верховні захисники ісламу.

Наслідками завоювань для розвитку Османської імперії стало розширення територій, збільшення кількості людей, які приймали іслам, розвиток торгівлі як на суші так і на морі, розбудова армії та флоту, удосконалення військового мистецтва та законодавства.

Водночас султани намагалися забезпечити високий рівень життя на завойованих землях. В канун-наме султани чітко та аргументовано вказували обов'язки, права та податки з кожного стану. Це було зроблено з метою запобігти зловживанням місцевої адміністрації. За порушення канун-наме чиновники суворо карались. Для того щоб збільшити мусульманську общину податки з мусульман були нижчими, що сприяло переходу в цю релігію багатьох людей. Тобто мусульманство поширювалось економічними методами, турки одні з перших застосували таку практику. Водночас верховна влада намагалась навчити мусульман шанувати інші релігії.

Список використаних джерел та літератури:

І. Джерела

1. Візантійський історик Дука про Мухамедда II // Хрестоматія з історії середніх віків за ред.. М.П.Граціанського, С.Д. Сказкіна. – Київ: «Рад.школа», 1953. – Т.ІІІ. – С. 287.
2. Лист турецького султана Сулеймана I Пишного до короля Франціска I (1526 р.) // Хрестоматія з історії середніх віків за ред.. М.П.Граціанського, С.Д. Сказкіна. – Київ: «Рад.школа», 1953. – Т.ІІІ. – С. 291-293.
3. Уляницький В.А. Материали для истории взаимных отношений России, Польши, Молдавии, Валахии и Турции XIV-XVI вв. / В.А. Уляницький. – М., 1887. – 233 с.
4. Аграрный строй Османской империи XV-XVIII вв.: Документы и материалы/ Сост.. пер. и коммент. А.С. Тверитиновой. –М., 1963. - 134 с. // Електронний ресурс. [Режим доступу: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XV/Agrar_stroj/index.htm].
5. Везир Лютфи-паша. Книга Асафа // Електронний ресурс. [Режим доступу: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XVI/1540-1560/Lutfi-pasa/rametext.htm>]
6. Законоположения о провинциях Османской империи в XV-XVI вв. // Електронний ресурс. [Режим доступу http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XV/1480-1500/Zakon_liva_Hudavendigyar_Ayдын/text.htm]
7. Документ по истории венгеро-турецких отношений в конце 15века. // Електронний ресурс [Режим доступу: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XV/1480-1500/Dok_veng_tur_otn/text.htm]
8. Документы о фискальной и административной системе управления провинций Османской империи в XVI в.// Електронний ресурс. [Режим доступу:http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XVI/1540-1560/Fiskal_Egypt/text.htm]

9. Ибрагим Эфенди Печеви. История // Электронный ресурс: [Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/rus/Pecevi_2/text2.phtml?id=12713]
10. Книга законов султана Селим-хана // Электронный ресурс. [Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XVI/1520-1540/SelimI/Kanun_name/framepred.htm]
11. Канун-наме Вилайета Эрзорум 1540 г. // Электронный ресурс: [Режим доступа: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XVI/1540-1560/Erzurum1540/framefmetext.htm>]
12. Канун-наме Мехмеда II Фатиха о военно-административной и гражданской бюрократии Османской империи в XV в. // Электронный ресурс: [Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XV/1460-1480/Mechmed_II/Kanun-name/text.htm]
13. Книга законов Султана Сулеймана Кануни // Аграрный строй Османской империи в XV-XVII вв. Электронный ресурс. [Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XV/Agrar_stroj/1/2.htm]
14. Новые данные о христианах-спахиях на Балканском полуострове в период турецкого господства // Электронный ресурс: [Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XV/1460-1480/Defter_Tirchala/framefmetext.htm]
15. Свод законов Амфисы // Электронный ресурс: [Режим доступа: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XVI/1520-1540/Turk5/framefmetext.htm>]
16. Сказание брани венециан противу турецкого царя // Электронный ресурс: [Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XVI/1520-1540/Skaz_brani_venecian/text.phtml]

II. Монографії, статті, рецензії

17. Всемирная история: В 10 томах / Под ред. Я.Я. Зутиса. – М.: Изд-во социально-экономической литературы, 1958. – Т.5. – 780 с.

18. Греков И.Б. Османская империя и страны Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы в XV – XVI вв. / И.Б. Греков. А.В. Заборовский, Г.Г. Литаврин и др. М.: Наука, 1984. – 301 с.
19. Достян И.С. Борьба сербского народа против турецкого ига/ И.С. Достян. – М.: Изд-во академии наук СРСР, 1958. – 341 с.
20. Еремеев Д.Е., Мейер М.С. История Турции в средние века и новое время/ Д.Е. Еремеев, М.С. Мейер. М.: Наука, 1992. – 302 с.
21. Еремеев Д.Е. На стыке Азии и Европы. Очерки о Турции и турках / Д.Е. Еремеев. – М.: Наука, 1980. – 396 с.
22. Жюлюен Ш.-А. История Северной Африки. Тунис, Алжир, Марокко от арабского завоевания до 1830 года / пер с фр. А.Е. Аничковой, ред. и предисл. Н.И. Иванова. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1961. – 429 с.
23. Иванов М.С. История Ирана/ М.С. Иванов. – М.: Изд-во МГУ, 1977. - 497 с.
24. Иванов Н.А. Османское завоевание арабских стран 1516-1574 гг./ Н.А. Иванов. – М.: Наука, 1984. – 240 с.
25. Іналджик, Г. Османська імперія: класична доба 1300–1600"/ Пер. з англ. О. Галенко; наук. ред. В. Остапчук; НАН України. Інститут сходознавства. — Київ: Критика, 1998.— 286 с.
26. История Востока в 6 т. / РАН; Институт востоковедения / Под ред. Л.Б. Алаева, К.З. Ашрафяна. - М.: «Восточная литература», 2000. - Т. 2. - 716 с.
27. История Османского государства, общества, и цивилизации: В 2 т. / Под ред. Э. Ихсаноглу; Исслед. Центр исламской истории, искусства и культуры. Пер и ред. М.С. Мейера. – М.: Вост. лит., 2006. Т.1. История османского государства и общества. – 2006. – 602 с.
28. Кинросс Л. Расцвет и упадок Османской империи. Пер. с англ.. М. Пальникова. – М.: Крон-Пресс, 1999. – 696 с.
29. Кримський А. Історія Туреччини. / А. Кримський. –К.: Друкарня Української Академії Наук, 1924. – 230 с.
30. Кримський А. Історія Туреччини та її письменства. Том другий. Випуск 2-й. К.: Друкарня Української Академії Наук, 1927. – 128 с.

31. Лэмб Гарольд. Сулейман Великолепный. Век завоеваний, предательства и любви/ Пер. с англ. Л.А. Игоревского. - М.: Центрполиграф, 2013. - 383 с.
32. Миллер А.Ф. Краткая история Турции/ А.Ф. Миллер. М.: ОГИЗ, 1948. - 306 с.
33. Новичев А.Д. История Турции. Эпоха феодализма (XI – XVIII века)/ А.Д. Новичев. – Ленинград: Изд-во Ленинградского университета, 1963. – Т.1. - 330 с.
34. Прошин Н.И. Триполитания под властью испанцев и Мальтийского ордена (1510-1551) / Актуальные проблемы стран арабского Востока и северной Африки. – М.: Наука, 1977. – 280 с.
35. Очерки истории Турции. Под ред. М.А. Гасратяна, С.Ф. Орешковой, Ю.А. Петросяна. – М, Наука, 1983 – 296 с.
36. Петросян И. Е. Янычарские гарнизоны в провинциях Османской империи в XVI – XVII вв. / И. Е. Петросян // Османская империя: система государственного управления, социальные и этнорелигиозные проблемы: Сб. статей / С.Ф.Орешкова (отв. ред.). – М.: Наука, 1986. – Вып. 17. - С.66–71.
37. Петросян Ю.А. Древний город на берегах Босфора: исторические очерки/ Ю.А. Петросян. – М., Наука, 1986. – 240 с.
38. Петросян Ю.А. Османская империя: могущество и гибель. Исторические очерки./ Ю.А. Петросян, В.И. Шеремет - М.: Наука, 1990. - 280 с.
39. Петросян Ю.А.. Рецензия на монографию «История Османского государства, общества и цивилизации. Т. 1—2 / Под ред. Э. Ихсаноглу. Пер. с турецкого В. Б. Феоновой под ред. М. С. Мейера»// Письменные памятники Востока. – 2008.- № 1. С. 283-285.
40. Пристер Е. Краткая история Австрии / Пер. с нем. Н.М. Соболевский. М.П. Соколова; под. ред.. М.А. Полтавского. - М.: Изд. иностранной лит-ры, 1952. - 510 с.
41. Рашба Н.С. Польско-турецкие отношения и турецкая агрессия против Венгрии в XVI в. // Тезисы докладов VI Украинской славистической конференции. – Черновцы, 1964 . –С. 12.

42. Средневековый Восток. История, культура, источниковедение / Под ред. Г.Ф. Гирса, Е.А. Давыдовича, С.Б. Певзнера, И.В. Стеблева. – М.: Наука, 1980. – 318 с.
43. Срібняк І. В. Кінні, артилерійські та спеціальні підрозділи капикулу в османській армії / І. Срібняк // Наукові записки Острозької академії. Серія “Історичні науки”. Вип. 17. – Острог: Вид-во Острозької Академії, 2011.- С. 306–317.
44. Срібняк І. В. Між Сходом і Заходом: греко-турецькі міжнаціональні та міждержавні взаємини в історичній ретроспективі // Українська орієнталістика: Збірник наукових праць викладачів та студентів Інституту східних мов Київського національного лінгвістичного університету / Гол. ред. І.В.Срібняк. – К.: Київський національний лінгвістичний університет, 2006. – Вип.1. – С.10-21.
- 45.Фрейденберг М.М. Дубровник и Османская империя/ М.М. Фрайденберг. - М.: Наука, 1984.- 286 с.
- 46.Хитцель Ф. Османская империя/ Ф. Хитцель. - М.: Вече, 2006, - 384 с.
- 47.Черемзин А.Я. Турция, ее могущество и распад.Исторические и военные очерки/ А.Я. Черемзин. - СПб.: Тип. Р. Голике, 1878. – Т.1 — 359 с.
- 48.Шеремет В.И. Становление османской империи XIII – XVI вв./ В.И.Шеремет// Новая и новейшая история. – 2001. - №1. –С. 60-69.
- 49.Ширококорд А.Б. Султан Сулейман Великолепный и его империя./ А.Б. Ширококорд. – К.: Алгоритм, 2013. - 256 с.
- 50.Шушарин В.П. Габсбурги, Венгрия, Трансильванское княжество и Османская империя в XVI в. / В.П. Шушарин // Османская империя и страны Восточной и Юго-Восточной Европы в XV-XVI вв. Главные тенденции политических взаимоотношений. –М., 1984. – С.201-217.
- 51.Бартритский А., Мантель-Нечко И. История Ефиопии / Пер с пол., предисл. и ред.. Ю.М. Кобищанова и М.В. Райт. – М.: Наука, 1976. – 320 с.// Электронный ресурс: [Режим доступа:<https://www.litmir.me/br/?b=53329>].

52. Галенко О.І. Османська імперія / Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2010. - 728 с.: іл. // Електронний ресурс [Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Osmanska_imperiia].
53. Гудвин Д. Величие и крах Османской империи. Властитель безкрайних горизонтов / Д. Гудвин. – М., Азбука-Антикус, КоЛибри, 2012. – 416 с. / Электронный ресурс [Режим доступу www.e-reading.club/chapter.php/1014768/9/Gudvin_Velichie_i_krah_Osmanskoj_imperii_.Vlastiteli_beskrajnih_gorizontov.html]
54. Івануц М., Чорна Т. Військово-морський флот Османської імперії (середина 70-х рр..XV ст.)/ М. Івануц, Т. Чорна. // *Електронний ресурс: [Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/76457/53-Chorna.pdf?sequence=1>]*
55. Контлер Ласло. История Венгрии. Тысячелетие в центре Европы/ Ласло Контлер. –М.: Издательство «Весь мир», 2002. -344 с. / Электронный ресурс. [Режим доступу http://www.e-reading.club/chapter.php/1040720/18/Kontler_-_Istoriya_Vengrii._Tysyacheletie_v_centre_Evropy.html]
56. Льюис Рафаела. Османская Турция. Быт, религия, культура. М.: Центрполиграф, 2004. - 240 с. / Электронный ресурс. [Режим доступу http://historylib.org/historybooks/Rafaela-Lyuis_Osmanskaya-Turtsiya--Byt--religiya--kultura/2].
57. Норвич Дж. История Венецианской республики. М.: АСТ, 2009. – 235 с. / Электронный ресурс. [Режим доступу https://www.e-reading.club/chapter.php/1000694/24/Norvich_Dzhon_-_Istoriya_Venecijskoj_respubliki.html]
58. Норвич Дж. Срединное море. История Средиземноморья. М.: АСТ: Астрель, 2011. – 315 с. / Электронный ресурс. [Режим доступу http://www.e-reading.club/chapter.php/1016107/15/Norvich_Sredinnoe_more._Istoriya_Sredize_mnomorya.html]

- 59.Соколов Б.В. Сто великих воен / Электронный ресурс: [Режим доступа: <http://bibliograph.com.ua/encW/100/40.htm>.]
- 60.Стоун Норман. Краткая история Турции/ Перев. В. Гончаров, Н. Тартаковская. - М.: АСТ, 2014. — 320 с. / Электронный ресурс. [Режим доступа <http://bookz.ru/authors/norman-stoun/kratkaa-641/page-4-kratkaa-641.html>]
- 61.Финкель К. История Османской империи. Видение Османа. *Пер. с англ. К. Алексеева, Ю. Яблокова.* – М.: АСТ, 2010. – 850 с. / Электронный ресурс. [Режим доступа http://bookz.ru/authors/kerolain-finkel/_istoria-_601/page-18-istoria-_601.html]
- 62.Широкоград А.Б. Взлет и падения Османской империи./ А.Б. Широкоград. – М.: Вече, 2012. – 399 с. Электронный ресурс [Режим доступа: <https://history.wikireading.ru/114084>]
- 63.Agoston G., Masters B. Encyclopedfia of the Ottoman Empire. *Facts on File/ G. Agoston, B. Masters.* - NY, 2009. - 650 pages. Электронный ресурс. [Режим доступа <http://psi424.cankaya.edu.tr/uploads/files/Agoston%20and%20Masters,%20Enc%20of%20Ott%20Empire.PDF>]
- 64.Hale J.R. War and Society in Renaissance Europe 1450-1620 / J.R. Hale . - N.-Y., 1985. Электронный ресурс. [Режим доступа <https://books.google.com.ua/books>]
- 65.Hammer-Purgstall J. Histoire de l'empire Ottoman/ J. von Hammer-Purgstall. – Wien, 1836, Т. V. - С. 407-413./ Электронный ресурс [Режим доступа: <https://books.google.com.ua/books>]
- 66.Pâris Edmond. Die grosse zeit der galeeren und galeassen. / Edmond Pâris. - Berlin, 1973. – 95 s. Электронный ресурс. [Режим доступа <https://books.google.com.ua/books>]
- 67.Zinkeisen J. W. Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa// J. W. Zinkeisen.- Hamburg- Fotha.- 1854. - 1 vols. - 945 s. / Электронный ресурс. [Режим доступа <https://books.google.com.ua/books>]

III. Підручники, посібники та довідкові видання

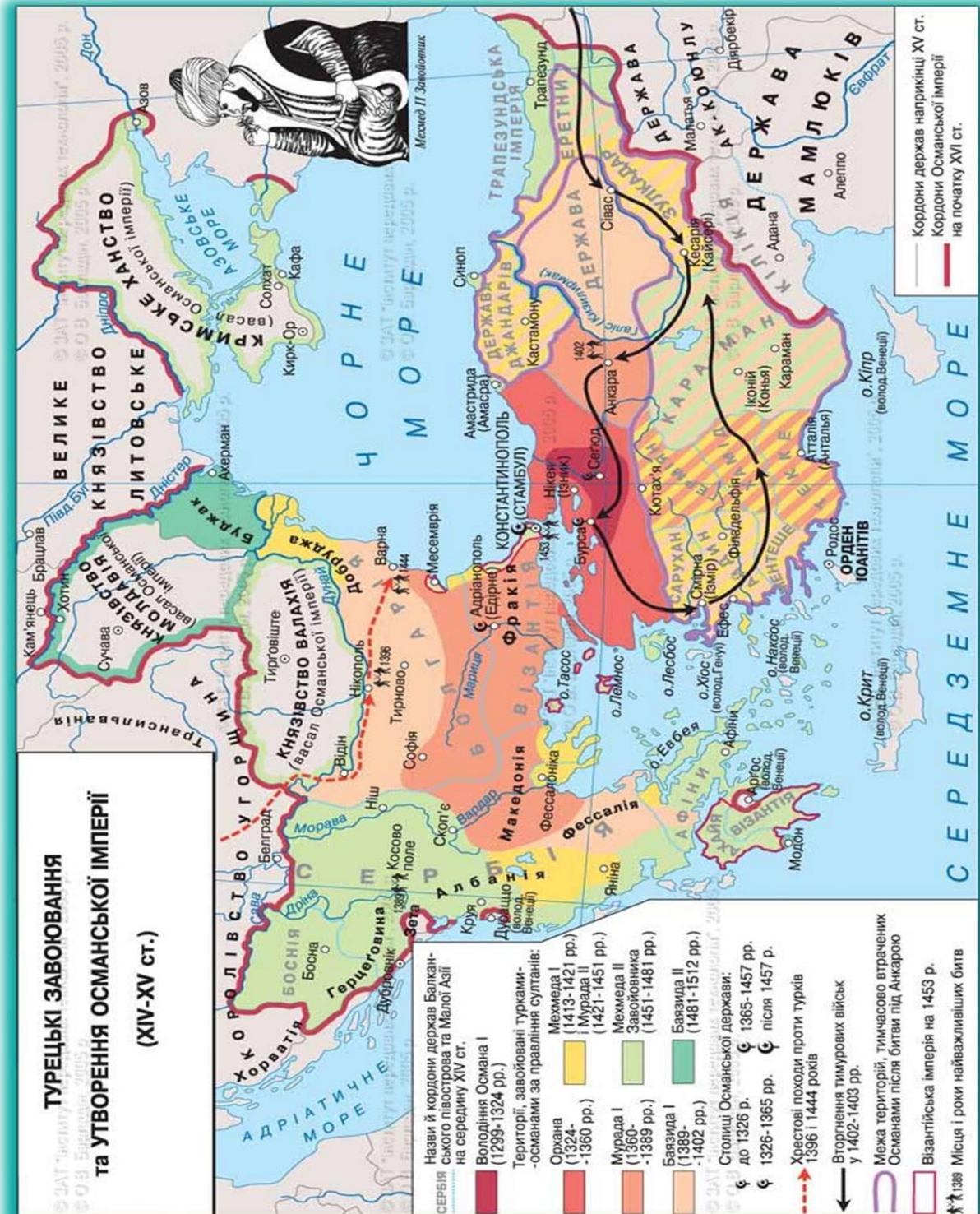
68. Атлас з історії середніх віків (V-XV ст.) для 7 класу / Упоряд. Д.В. Ісаєв. – Вінниця: Інститут передових технологій. - 2000. – С. 17.
69. Атлас. Всесвітня історія. Новий час (XV-XVIII ст.) / Упоряд. В.М. Духопельников. – К.: Картографія. - 2014. – С. 14.
70. Зінченко А.А. Історія дипломатії від давнини до нового часу: Навчальний посібник / А.А. Зінченко. – К.: «Проза», 2005. -560 с.
71. История стран Азии и Африки в средние века / Под ред. Ф.М. Ацамба, З.Т. Лапина, М.С. Мейера. – М., Наука, 1987. – Ч.2. – 286 с.
72. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до ХХ ст.). Курс лекцій: навч. посібник/ В.І. Яровий, П.М. Рудяков, В.П. Шумило та ін.. – К.: Либідь, 2001 - 632 с.
73. Колесницкий М.Ф. История средних веков: Учебник для студентов исторических факультетов/ М.Л. Амбраксон, А.А. Кирикова, М.Ф. Колесницкий. –М.: Просвещение, 1986. – 575 с.
74. История стран Зарубежной Азии в средние века / Под ред. Б.Л. Моделя. – М.: Наука, 1970. - 640 с.
75. Нова історія країн Азії та Африки: Навч. метод. посібник/ укладачі В.С. Степанков, В.А. Дубінський, І.А. Опря. – Кам'янець-Подільський, 2006. – С.113-121.
76. Пророченко Н.О. Туреччина: історія. Культура, географія: навч. посібн. для студ. вищих навч. закладів. / Н.О. Пророченко. –К.: Світ знань, 2005. – 230 с.
77. Рубель В.А. Історія середньовічного сходу: Курс лекцій / В.А. Рубель. – К.: Либідь, 1997. – 464 с.
78. Васильев Л.С. История Востока: В 2 т. : Учеб. по спец. «История» / Л.С. Васильев. – М.: Высшая школа. 1998. – Т.1. - 495 с. / Електронний ресурс. [Режим доступу https://www.e-reading.club/chapter.php/10714/104/Vasil%27ev_Istoriya_Vostoka_Tom_1.html]

IV. Інтернет-ресурси

79. Битва_на_рівнині_Мардж_Дабік //Електронний ресурс [Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki/]
80. Історія держави і права в Османській імперії // Електронний ресурс [Режим доступу: <http://studentu.info/gosudarstvo-i-pravo/istoriya-gosudarstva-i-prava-zarubezhnyh-stran/osmanska-imperiya-u-xvi-xvii-st>]
81. Методи історичних досліджень // Електронний ресурс [Режим доступу: <http://istoryk.at.ua/forum/27-1347-1>]
82. Османська імперія на шляху до панування // Електронний ресурс [Режим доступу: <http://vyz.com.ua/istoriia-vsesvitnia/item/1149-osmanska-imperiia-na-shliakhu-do-panuvannia-v-xiv-xv-st-referat>]
83. Султан Мехмед Завойовник // Електронний ресурс [Режим доступу: <http://history-thema.com/obrazovannejshij-pravitel-vostoka/>]
84. Чалдиранська битва // Електронний ресурс [Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki/]

Додатки

Додаток А. Історична карта: Турецькі завоювання та утворення Османської імперії (XIV-XV ст.)// Атлас з історії середніх віків (V-XV ст.) для 7 класу / Упоряд. Д.В. Ісаєв. – Вінниця: Інститут передових технологій. - 2000. – С. 17.

Додаток В. Османські султани.

Мехмед II Завойовник — (роки життя 1429-1481) – (роки правління 1451-1481)// Широкоград А.Б. *Взлет и падения Османской империи.*/ А.Б. Широкоград. – М.: Вече, 2012. – С. 27.

Баязид II — (роки життя 1447-1512) - (роки правління 1481-1512)// *Широкорад А.Б. Взлет и падения Османской империи./ А.Б. Широкорад. – М.: Вече, 2012. – С. 77*

Селім I Грізний - (роки життя 1467-1520) - (роки правління 1512-1520)
*Широкорад А.Б. Взлет и падения Османской империи./ А.Б. Широкорад. – М.:
Вече, 2012. – С. 91.*

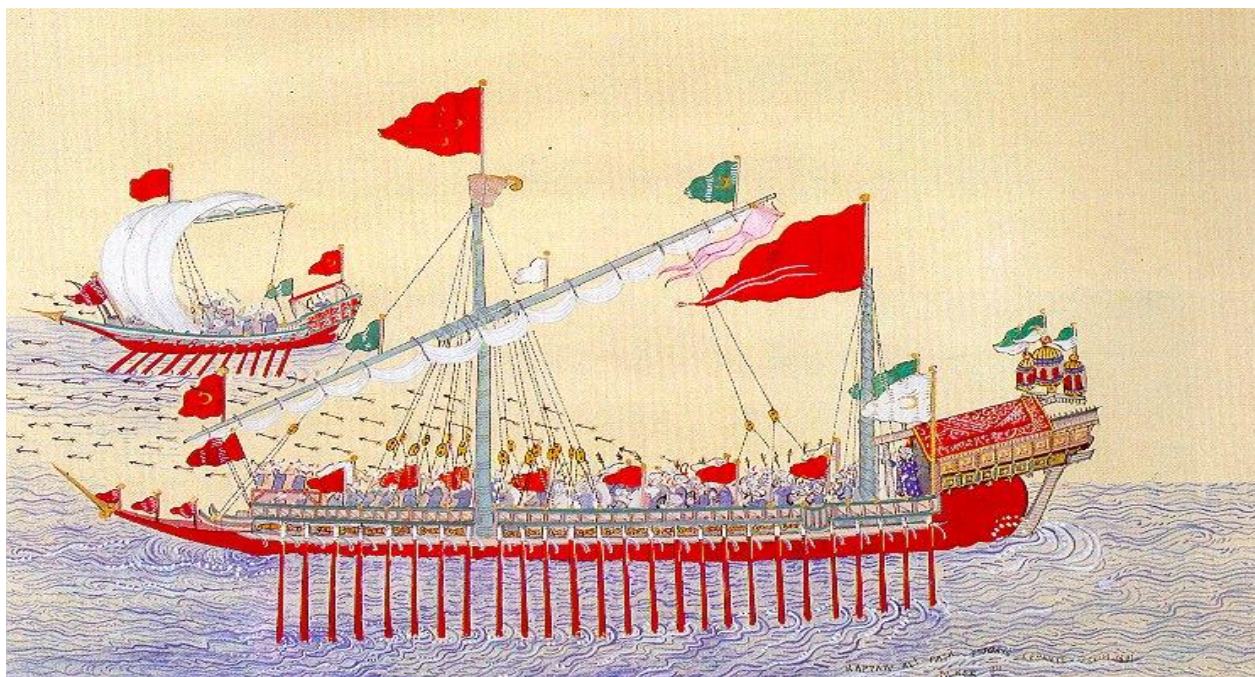

Сулейман I Законодавець - (роки життя 1494-1566) - (роки правління 1520-1566) (Ахмет Сенслай Т. Дворец Долмабахче. Стамбул, 2007)

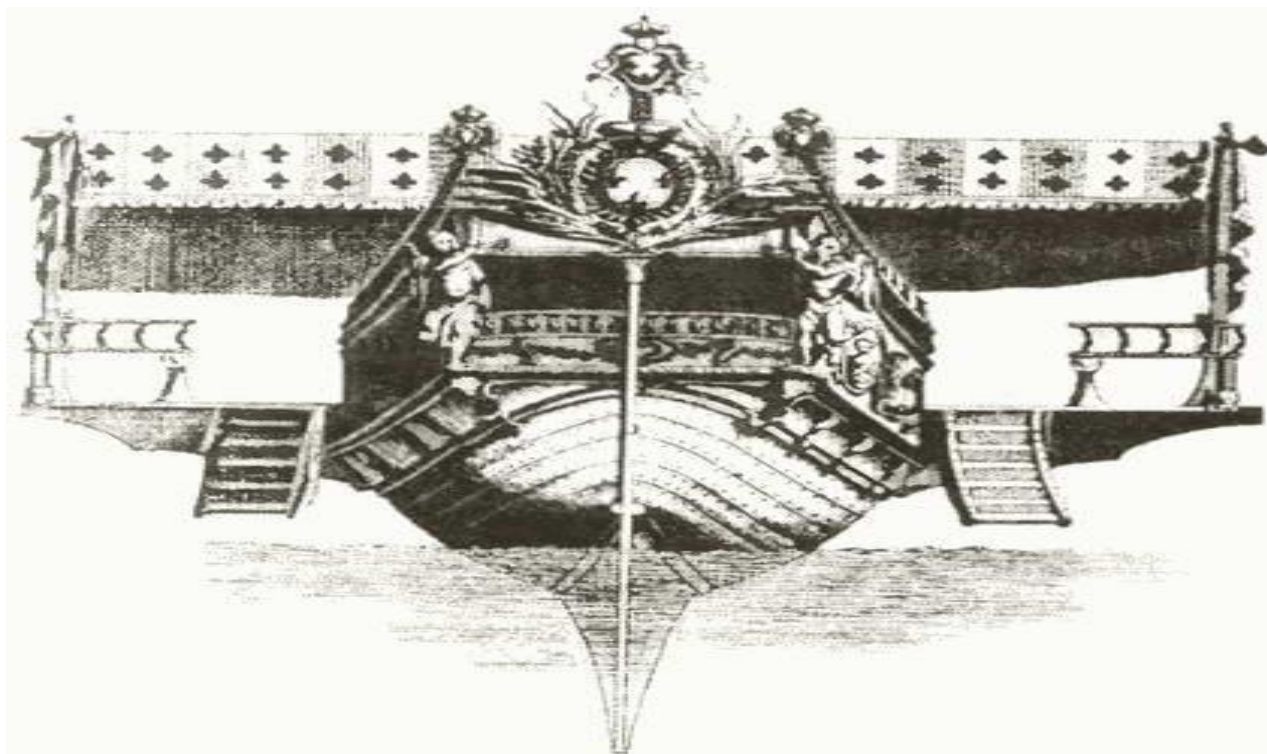
Додаток Г. Османський тимаріот XVI ст.
[//http://tochka.gerodot.ru/military/glava3_2.htm](http://tochka.gerodot.ru/military/glava3_2.htm)

Додаток Д. Турецькі галери XVI ст.

Турецька галера –кадирга 16 ст. //www.google.com.ua

Галера (вигляд з корми)//Die grosse zeit der galeeren und galeassen. Berlin, 1973.- S.17.